

Syv trin til mundtlighed

Søren Marquardt Frederiksen

Artiklen introducerer konkrete metoder i arbejdet med mundtlighed. Hvordan opbygger du som lærer en kreativ og konstruktiv mundtlighedskultur i klassen? Det beskriver artiklen, der består af en arbejdsplan med 7 trin.

I Danmark er vi ikke så langt fremme med at optræne elevernes talegaver, men i Canada og USA har eleverne allerede i de tidlige klasser timer i ”Speech lessons”, hvor eleverne lærer at stille sig op foran de andre og tage ordet. Det kan være for at argumentere for et synspunkt; hvorfor man skal lade være med at sende så mange sms’er i frikvarterne og i stedet tale med hinanden. Det kan være for at informere om et forfatterskab. Eller det kan være for at underholde og bevæge tilhørerne følelsesmæssigt med en rapsang.

Der er store fordele ved at opbygge en kreativ og konstruktiv mundtlighedskultur, hvor eleverne lærer at stille sig op foran andre for at overbevise, informere og underholde. Jeg vil her nævne syv fordele, som jeg dagligt oplever, når jeg underviser i praktisk retorik. Mine elever skiftes til at holde en tale for hinanden. Når talen er færdig, får de kritik fra de andre, der fortæller, hvad der var godt i talen, og hvad der kunne blive bedre.

I denne artikel vil jeg kort redegøre for de syv fordele, og derefter vil jeg beskrive en konkret arbejdsplan med syv nemme trin til, hvordan man opbygger en konstruktiv mundtlighedskultur, hvor eleverne synes, det er naturligt, sjovt og lærerigt at tale foran andre.

De syv fordele:

1. *Eleverne opnår sikkerhed i at stille sig op foran andre og tage ordet.*

Det kan være grænseoverskridende at skulle rejse sig op, så man har alles opmærksomhed og derpå skulle sige noget. Præstationspresset kan nemt gøre en nervøs, så man går i baglås og glemmer det væsentlige. Det kan være decideret ubehageligt, hvis kenderne begynder at blusse, hænderne ryster og vejtrækningen ikke bringer ilt nok til hjernen. Men når eleverne har prøvet at tage ordet nogle gange, og de har fået konstruktiv kritik fra de andre i klassen på deres præsentationer, vil det blive en naturlig og ubesværet måde at kommunikere på. De får styrket deres selvtillid og opnår sikkerhed i at ytre et synspunkt. Selv de mindre sikre elever vil lære, at de har en stemme og meninger, de synes, det er vigtigt at argumentere for. Den sikkerhed vil de også have, når de går til eksamen.

2. Eleverne lærer at lytte til andre og have respekt for andres synspunkter.

Det kan være en udfordring for de fleste at lytte med åbenhed til folk, der har synspunkter, man ikke er enige i. Men når man i en klassesammenhæng opbygger en kærlig og konstruktiv kultur for kritik, vil der hurtigt opstå en forståelse for, at alle har lov til at ytre sig, og at alle synspunkter kan have en værdi. En konstruktiv mundtlighedskultur vil styrke elevernes demokratiske sindelag.

3. Eleverne lærer at tage ansvar for hinandens læring.

Når først eleverne har lært at bidrage konstruktivt og positivt til de andre elevers præsentationer, vil der opstå en kultur, hvor eleverne tager ansvar for, at de andre bliver bedre til at argumentere for et synspunkt. Det er min erfaring med alle de hold, jeg har undervist i retorik. Når en elev får til opgave at sige noget kærligt og konstruktivt til en anden elevs tale, vil de anstrenge sig for at sige noget, der var godt, fx variation i stemmeføringen, og noget der kunne blive bedre. Fx at eksemplerne, der skulle illustrere påstanden, ikke var så levende beskrevet.

4. Eleverne lærer at argumentere for et synspunkt.

I løbet af en dag tilkendegiver man en lang række af meninger om stort og småt. På grund af den elektroniske kommunikation, sms-beskeder, blogs og facebook-meddelelser, er der imidlertid en tendens til, at disse meninger mere får karakter af uunderbyggede holdningstilkendegivelser, hvor man ikke argumenterer, men bare siger, ”det synes jeg”. Når en klasse skal argumentere for og imod et synspunkt, fx om hashrygning skal være legalt, vil de opdage, at der er forskel på at synes noget og på at argumentere for et synspunkt. De vil opleve, at man kan finde mange forskellige grunde, belæg, for hvorfor hash skal legaliseres, eller ikke legaliseres. Og de vil opdage, at nogle argumenter er stærkere end andre, og at argumenternes styrke afhænger af den målgruppe, man vil overbevise. På den måde vil argumentationsøvelser lære eleverne at tilrettelægge og tilpasse en argumentation til bestemte formål og målgrupper. Når eleverne lærer at argumentere, vil de opleve, at de kan påvirke de valg, vi foretager, hvis de argumenterer godt.

5. Eleverne lærer at vurdere andres argumentation kritisk.

I det daglige bliver vi udsat for en lang række forsøg på at påvirke vores holdninger i en bestemt retning. Det kan være gennem aviser, reality-programmer i tv, skolebøger, venner, familie, reklamer osv. Mange af de informationer, vi dagligt slipper ind i hjernen, er ikke neutrale informationer, men forsøg på at sætte en dagsorden og påvirke vores holdninger, så bestemte interesser bliver fremmet. Når eleverne opnår indsigt i, hvordan man formelt set opbygger en reel og tilfredsstillende argumentation, får de også redskaber til at lave kritiske vurderinger af, hvordan folk forsøger at påvirke dem.

6. Eleverne lærer, at der er forskel på mundtligt og skriftligt sprog.

Man kan lave forskellige øvelser med eleverne, der viser dem, hvordan der er forskel på sprog, der bliver talt og sprog, der bliver skrevet. Man kan lade dem læse op af en leksikonartikel, som næppe vil være særlig mundtlig, og bagefter lade dem redigere teksten, så den får mundtligheds karakter. Det kan også være et læserbrev, de skal redigere, så det bliver mundtligt. På den måde får de indsigt i, at sprog og informationer bliver tilegnet på forskellige måder alt efter, om det er i form af lyde, eller om det er på skrift. De lærer, at sproget skal have forskellige udformninger, alt efter hvilket medie det bliver brugt i.

7. Eleverne lærer, at sproget kan have forskellige udtryk og dermed forskellige formål.

Sproget har et andet udtryk og en anden funktion, hvis man skal informere om en novelle af Helle Helle, end hvis man skal lave en rap-tekst. Sproget kan have en informerende, underholdende og argumenterende funktion. Sprogets form kan være neutral og klar, når man skal formidle ”saglige” informationer, den kan være levende og beskrivende, når man skal have folk til at se og opleve ting på egen krop, og den kan være blomstrende med retoriske stilfigurer, når man skal opnå musikalitet og aktivere tilhørernes fantasi. Når eleverne får mulighed for at lave forskellige talegenrer, en rap-tekst og en argumenterende tale, vil de opdage de forskellige sproglige virkemidler, man kan bruge.

De syv trin

Trin 1. Vi er alle i samme båd

Alle elever skal op og stå foran de andre, mens de holder en levende tale på 1 minut. Man kan lade fem elever stille sig op på samme tid, så de står på en række og skiftes til at holde deres 1-minut tale. Øvelsen skal give eleverne en oplevelse af at de alle bliver udsat for det samme, at de alle er i samme båd, og at de alle er lige sårbare. Det giver eleverne en oplevelse af, at det ikke er så slemt at tale foran de andre. Når de fem elever har holdt

deres tale, kommer næste række af elever op, indtil alle har været turen igennem.

Emnet for talen er en personlig beretning, hvor de skal vælge et af følgende emner: Beskriv en god/dårlig sommerdag eller en god/dårlig juleoplevelse. Talens mål er at gøre en personlig beretning levende, så tilhørerne kan se historien for sig. Det vil sige, at eleverne i deres tale skal appellere til sanserne og konkret beskrive, hvad man kan se, høre, lugte, smage og føle. Konkrete detaljer som t-shirt, sveddråber og kædeolie er vigtige. De skaber genkendelige billeder. Samtidig skal eleverne fortælle oplevelsen som en historie. Først fortæller de, *hvornår* det skete ("Det var sidste sommer"), så fortæller de, *hvor* det skete ("Jeg var med min familie på Bornholm, hvor vi skulle cykle hele vejen rundt på øen.") og så fortæller de, *hvad* der skete ("Første dag var dejlig. Solen skinnede, og den friske brise kildede dejligt på de bare arme. Humøret var højt, da vi cyklede ud af Rønne på de blå cykler, vi havde lejet. Men så begyndte bakkerne ...").

Lav øvelsen som en hurtigskrivningsøvelse, hvor eleverne skal vælge et af emnerne og skrive uophørligt og ukritisk om emnet i 5 minutter. Fordelen ved at lave den personlige beretning, som en hurtigskrivningsøvelse er, at de hurtigt genererer ideer, og eleverne kender de omstændigheder, talerne er blevet til under, og derfor ved at talerne ikke har en perfekt form.

Når man laver hurtigskrivning, suspenderer man den indre kritiker og tænker kun på at lade ideerne flyde frit. Når man har svært ved at skrive, er problemet ofte, at man sidder og grubler over, om det, man skriver, er godt nok, om de tillægsord, man skal bruge til at beskrive en person, nu også er de rette. Man forsøger at være kreativ (få ideer) og være kritisk (slette dårlige ideer) på én gang. Det svarer til, at man vil speede og bremse på samme tid. Det kan man ikke. Når man laver hurtigskrivning, spekulerer man ikke over, om det, man skriver, er godt eller skidt, man fokuserer kun på at få ideer. Når man er færdig med øvelsen, ser man, om der er noget, der kan bruges. Det er ikke

altid tilfældet, men som regel har man fået en idé og afklaret, hvad man gerne vil gå videre med.

Sig til eleverne: ”Når man laver hurtigskrivning, er der én vigtig hovedregel: Man skriver og skriver – ukritisk og uden ophør i 5 minutter. Man løfter ikke pennen fra papiret en eneste gang, man streger ikke ord ud, bekymrer sig ikke om ordlyden. Hvis man kun kan skrive ”Bornholm er en dejlig ø ... Bornholm er en dejlig ø ... Bornholm er en dejlig ø ...”, så fortsætter man med at skrive det, indtil der dukker et sjette ord op. Stop ikke op under skrivningen, bliv ikke forfærdet over dårlige ting i teksten, fokuser på det, der kan bruges, ikke på det der ikke kan.”

Når eleverne har lavet hurtigskrivningsøvelserne, får de hver ti minutter til at redigere teksten og lave den 1-minut tale, de vil holde for de andre. De skal have styr på historien, hvor de fortæller, hvornår det skete, hvor det skete, og hvad der skete. Og så skal historien have en pointe. (”Bornholm er en dejlig ø – bare ikke når man skal cykle.”). Få eleverne til at tale til sanserne. Sig de skal nævne konkrete detaljer som fx ømme benmuskler, regn der løber ned ad nakken, lillebrørens gråd etc.

Når eleverne har holdt deres taler, går de ned igen. Som underviser behøver man ikke kommentere de enkelte præstationer. Man kan nøjes med at rose dem i overordnede vendinger som hold. Talen skal føles som en sejr, en grænse de har overskredet med succes. I næste trin følger den konkrete kritik af deres taler.

Trin 2. Giv kritik der er kærlig, konkret og konstruktiv

Når eleverne stiller sig op foran de andre og holder en tale, vil det for mange af dem være en svær overvindelse. De kan føle, at de blotter sig, og på den måde gør sig til et let offer for latter. Derfor er det af stor vigtighed, at der i klassen opstår en konstruktiv og positiv kritik-kultur, hvor målet ikke er at kritisere de andre, men at gøre de andre bedre til at tale.

Som underviser har man ansvaret for at instruere eleverne i, hvordan de giver kritik, som de andre kan bruge til at blive bed-

re. Først kigger man på de globale ting som fokus, ideen, argumenterne, og derefter kan kritikken blive mere detaljeret og kigge på de enkelte sætninger. Derudover skal god kritik opfylde kravene fra det, man kalder de tre *K'er*. De tre KKK betyder, at kritikken skal være kærlig, konkret og konstruktiv.

Man skal være kærlig

Man skal være kærlig, når man giver kritik. Det vil sige, at man *altid* starter med at sige noget pænt om det, den anden har sagt. Det kan være hvad som helst, eksemplerne, begyndelsen, beskrivelserne, ideen eller andet. Man kan godt have ret i sin kritik af en tale, men hvis man starter med at kritisere den i skarpe vendinger, vil den, der har holdt talen, hurtigt holde op med at lytte, og så kan hun ikke bruge kritikken til noget. Start derfor altid med sige noget rosende. Derefter kan man gå over til de kritiske indvendinger, man har.

Man skal være konkret

Kritikken skal være konkret. Det nytter ikke, at man siger ”Jeg synes altså ikke, din tale var så god” og ikke kan sige mere konkret, hvad det er, man synes, ikke er så godt. Man skal pege på noget konkret i talen, både når man roser og kritiserer.

Man skal være konstruktiv

Kritikken skal være konstruktiv, så den, der modtager kritikken, får en idé om, hvordan man synes, talen kan blive bedre. Det er ikke altid, man har et konstruktivt forslag til forbedringer, men det vil hjælpe taleren meget, hvis man kan komme med et forslag.

På trin to skal eleverne holde en 1-minut-tale, mens de står alene foran de andre. Bagefter får eleverne kritik fra de andre. Man kan eventuelt lade to elever stå for kritikken af en tale. Til næste taler vælger man to andre elever, der giver kritik, så alle skal give kritik to gange. Brug fem minutter til kritik. Et minut til hver kritiker, to minutter til supplerende kommentarer fra de andre i klassen, og et minut hvor du selv opsummerer din vur-

dering. Kritikken skal leve op til de tre k'er og beskrive, hvad der var godt i talen, og hvad der kunne blive bedre.

Emnet for øvelserne er som på første trin en personlig beretning, der skal være levende. Lav igen øvelsen som en hurtig-skrivningsøvelse. Valgmuligheder for emner kan være: En god eller dårlig koncertoplevelse, en god eller dårlig sportspræstation, de har lavet.

Målet for kritikken er at vurdere, om talen var levende. Kunne man mærke historien på egen krop? Kunne man se historien for sig? Hvorfor? Hvorfor ikke? Hvad var godt? Hvad kunne blive bedre?

Eleverne kan kigge efter følgende virkemidler for at vurdere om talerne er levende:

- Bliver der talt til sanserne? Hvad ser vi? Hvad hører vi? Hvad lugter vi? Etc.
- Optræder der konkrete detaljer som nittearmbånd og halstatoveringer?
- Optræder der personer, der gør noget i historien?
- Er der sceniske detaljer, så man kan se historien for sig som et teaterstykke?
- Er der replikker, hvor folk siger noget til hinanden?

Inden man går i gang med trin to, kan man forberede eleverne ved at sige til dem, at deres tale er et håndværk, som de måske ikke helt behersker endnu, men som de andres kritik vil gøre dem bedre til. Sig at de skal lytte med et åbent sind til kritik. Det kan godt være ubehageligt at modtage kritik fra andre, indtil man har vænnet sig til det. Men de skal huske på, at det er deres tale og ikke dem selv, der får kritik.

Trin 3. Hvordan får man styr på nervøsiteten?

Nervøsitet er en udfordring for de fleste, der går op mod en talerstol. Vejtrækningen bliver stakåndet, hjertet banker, hænderne ryster, og i værste fald begynder alting at snurre rundt. Det er ikke rart at blive ramt af en nervøsitet, der lammer tankerne.

Men nervøsitet er også en energi, der hjælper en til at virke tændt og engageret. Derfor skal man hilse nervøsitet velkommen. Nervøsiteten skal bare ikke styre og blokere ens tale. Her er nogle råd om, hvordan man tackler nervøsitet.

- Forberedelse skaber tryghed. Det er vigtigt, at man er grundig i sin forberedelse, så man har styr på sit stof og ved, hvad man mener. Man skal have en klar påstand og stå inde for den.
- Dybe vejrtrækninger giver ro. Folk, der bliver nervøse, begynder let at hyperventilere, hvor de kun trækker vejret i den øverste del af lungerne. Når det sker, kommer der ikke ilt nok til hjernen, og man taler for hurtigt. Man skal trække vejret nede i maven. Ikke i det øverste af lungerne. Læg en hånd på maven og mærk hvordan maven hæver sig.
- Plant fødderne solidt på gulvet. Mærk hvordan hele fodsålen har kontakt med gulvet. Spred benene lidt ud til siden så man står solidt. Som på et skibsdæk.
- Planlæg kropssprog og stemmeføring. Man skal forberede, hvordan man vil stå på talerstolen, hvor megen gestik man vil bruge, og hvordan man får en rolig og naturlig stemmeføring.
- Øjenkontakt er vigtig, men hvis man bliver nervøs af at se folk i øjnene, kan man kigge på deres pander. Man skal kigge rundt i hele lokalet, ikke kun på et sted. Man kan eventuelt forestille sig en flue, der flyver roligt rundt i lokalet.
- Varm kroppen op. Nervøsitet kan fastlåse ens krop og hindre krop, mimik og stemme i at virke levende og naturlig. For at bryde nervøsiteten kan man inden talen lave lette gymnastikøvelser i et par minutter. Træk vejret nede i maven. Læg en hånd på maven og mærk at den bevæger sig i rolige bevægelser. Grimassér med ansigtet. Åben munden helt op gentagne gange.

- Manuskriptet skal være overskueligt. Skriv talen på halve A4-sider. Sørg for bred margin og luft mellem afsnit.
- Man skal huske sin tale. Talen skal virke naturlig og levende, ikke som oplæsning af en tekst. Det opnår man ved at have øjenkontakt og huske sin tale. Derfor er det en god ide, at man forinden læser talen op gentagne gange. 10-15-20 gange indtil man kan huske den uden at kigge i papirerne.

Det kan hjælpe på nervøsiteten, hvis man siger til sig selv, at man har gjort det, så godt man kan. Det kan godt være, at man kan gøre det bedre om et halvt år. Men lige nu har man gjort det, så godt man kan. Nu er der kun tilbage at holde talen. Men man skal også sige til sig selv: Det er vigtigt, at mine tilhørere får det hér at vide. Tilhørerne skal mærke, at man vil dem noget vigtigt.

To øvelser om nervøsitet

Få en god vejtrækning

Alle elever lægger sig på ryggen, på gulvet eller bordene. De lægger en hånd på maven og mærker, om de trækker vejret i den øverste eller nederste del af lungerne. De skal øve sig i at trække vejret 'med maven', så de kan mærke, hvordan den hæver og sænker sig. Det er den vejtrækning, de skal have, når de holder en tale.

Vær åben om jeres nervøsitet

Den anden øvelse er en samtale om nervøsitet. Øvelsen skal give eleverne indblik i, at alle har prøvet at være nervøs. Målet er, at det bliver acceptabelt at være nervøs. Alle har prøvet at være nervøs, men måske ikke af den samme grund. Alle i klassen skiftes til at fortælle om en oplevelse, hvor de var nervøse. Når de har været hele vejen rundt, diskuterer de, med udgangspunkt i de nævnte oplevelser, hvorfor man bliver nervøs. Diskuter også hvad man kan gøre ved det.

Trin 4. Få styr på stemmen

Når man skal lave en oplæsning eller holde en tale, er stemmeføringen altafgørende for, om tilhørerne synes, det er interessant. Det kan godt være, at man har lavet en fin tale, men hvis ens stemmeføring er for hurtig eller monoton, kan tilhørerne ikke følge med. Derfor er det vigtigt, at man har en god og lyttervenlig stemmeføring. En tale skal virke, som om det er noget, man står og siger lige nu, og ikke som oplæsning af en tekst. Derfor skal ens stemme være *naturlig* og *levende*.

Typiske fejl i stemmeføring

- Man taler for hurtigt – folk kan ikke følge med og står af.
- Man holder ikke pauser – folk når ikke at tænke sig om og kan ikke følge med.
- Man bevæger læberne, men ikke kæberne pga. nervøsitet – det virker som om man mumler, og det er svært at høre ordene.
- Der er ingen variation i tempoet, alting siges i samme leje – man virker monoton og uengageret, og folk bliver søvnige af at lytte.
- Man udtaler ordene sløset og sjusket – man virker uengageret, slap og ugidelig.
- Man betoner ikke vigtige ord med tryk – folk lytter, men kan ikke finde ud af, hvor det vigtige er i talen.
- Man taler for højt eller for lavt – tilhørerne får indtryk af, at det ikke er dem, man taler til.
- Man hyperventilerer og trækker kun vejret i den øverste del af lungerne – man forvirrer og trækker fokus væk fra det, man vil sige.

Løsninger på typiske fejl

- Tal passende langsomt. Folk kan ikke stoppe ens talestrøm, hvis der er noget, de ikke forstår. Derfor skal man ikke tale hurtigere, end de kan følge med. Men

man skal heller ikke tale så langsomt, at det virker kunstigt og energiforladt.

- Hold små pauser efter vigtige pointer og stærke billeder. Pauser på 1-2-3 sekunder. Så får de vigtige pointer lov til at bundfælde sig i tilhørernes bevidsthed. Pauserne skal virke naturlige. Kig på modtagerne eller i papirerne. Marker i manus hvor man vil holde pause. En / for en kort pause. To // for lang pause med vejtrækning.
- Lav kæbeøvelser hvor man åbner munden helt op og i. Gentagende gange. Nervøsitet kan låse ens kæbe fast, derfor er det vigtigt, at man er opmærksom på at åbne munden helt op, når man taler.
- Sørg for temposkift i stemmeføringen. Skift mellem at tale hurtigt og langsomt.
- Brug tunge og læber aktivt. Nervøsitet kan gøre tunge og læber stive og udtalen slap. Sig prrr-lyde, ræk tungen helt ud og grimassér med læberne.
- Beton vigtige ord ved at lægge tryk på dem – og ved at holde pause efter dem. Sæt en streg i manus under de vigtige ord.
- Hav en rolig og mavefokuseret vejtrækning. Den rette vejtrækning er altafgørende for stemmeføringen. Rolige og dybe bevægelser trækker vejret ned i lungerne. Læg en hånd på maven og mærk, hvordan maven hæver og sænker sig.

Tre øvelser der træner elevernes stemmeføring.

Er udtalen slap?

Man skal bruge både tunge og læber aktivt, når man taler. Men hvis man er nervøs, kan de blive stive. Undgå stivhed med følgende øvelser: Ræk tungen ind og ud gentagne gange. Grimasser med læberne. Gå hele vokalrækken igennem og sig dem højt: ”Mo-mo-mo-mooo. Må-må-må-mååå. My-my-my-myyy. Mø-mø-mø-møøø. Mæ-mæ-mæ-mæææ. Ma-ma-ma-maaa. Me-me-meee. Mi-mi-mi-miii.”

Læs op for hinanden

Eleverne får hver et kort eventyr, som de læser op for hinanden – eventuelt i grupper på fire. Udlever eventyret på en fotokopi, hvor eleverne skal indsætte tegn, der markerer, hvordan de vil læse teksten op. De skal overveje, hvor det vigtige i teksten er og sætte streg under vigtige ord. Dem betoner de under oplæsningen. Dernæst overvejer de, hvor der skal være pauser og sætter / for at markere pauser. Så overvejer de tempo, hvor de skal skifte mellem langsom og hurtig oplæsning. Hurtig ved dramatiske afsnit, langsom ved mere tænksomme afsnit. Dernæst overvejer de styrken, hvor man skal tale højt, og hvor man skal sænke stemmen. Til sidst læser de op for hinanden og kommenterer hinandens oplæsning.

Læg følelser ind i en oplæsning

Eleverne får hver et kort eventyr, som de læser højt for hinanden i grupper på fire. Eleverne skal overveje en følelse, de vil lægge 'ned over' eventyret, og som de vil læse eventyret højt med. Det kan være en stemme der er glad, energisk, vred, trist, nervøs, ærgerlig eller andet. Eleverne læser eventyrene op for hinanden, og de andre gætter, hvilken følelse der er lagt ned over teksten.

Trin 5. Få styr på kroppen

Trin 5 skal lære eleverne at få et åbent og engageret kropssprog. Kropssproget spiller en stor rolle, når man skal formidle informationer, oplevelser og budskaber. Hvis man har en fantastisk tale, men ligner en slukøret hund, der kigger tomt ned i gulvet, vil alle ens strålende pointer falde tungt til jorden. Kroppen skal udstråle, at man er *åben*, *naturlig* og *engageret*. Man skal udstråle, at man vil fortælle sine tilhørere noget, man mener er vigtigt.

Typiske fejl i kropssproget

- Manglende øjenkontakt – det virker, som om man ikke vil tale med sine tilhørere.

- Forvirrende fagter hvor arme går op og ned og ikke passer til det, man siger – folk bliver forvirrede og kan ikke følge med.
- Planløs vandring frem og tilbage – folk bliver forvirrede og hører ikke efter.
- Nervøs pillen ved ører, hår, frynser og lignende – folk fokuserer på ens pilleri og hører ikke efter.
- Lukket og afvisende kropssprog med foldede arme og uvenligt ansigtsudtryk – folk får indtryk af at man kritiserer eller ser ned på dem.
- Genert og undskyldende kropssprog med hænder der er foldede bag ryggen og ansigt der er vendt nedad og gemt bag hår – man virker uforberedt og 'lille', som om man ikke er opgaven voksen.
- Slap udstråling med hængende skuldre og døde arme – det virker, som om man er bange og ikke tror på det, man siger.
- Hænder i lommen – det virker, som om man ikke gider.
- Overdreven mimik med opspilede øjne og hovedet 'stukket frem' – det virker, som om man prædiker og ikke kan se nuanceret på en sag.
- Teatermanerer hvor man spiller teater for folk – ens tale virker kunstig og ikke som en levende og naturlig tale.
- Fjøllet og overkørt show hvor man griner og river vitser af sig – man virker useriøs.

Sådan skal man tale med sin krop

Med hele kroppen

- Virk naturlig, engageret og venlig.
- Man skal udstråle, at man vil sine tilhørere noget vigtigt.
- Vis lyst til at være på.
- Stå med rank ryg, brystet skudt frem og fødderne solidt plantet på gulvet.

- Kroppen skal være åben og parat, ikke sammensunken, slap og lukket.

Gestik

- Gestik må gerne være levende, men voldsomme 'italienske fagter' gør sig normalt ikke godt i Norden.
- Armbevægelser skal understrege det, man siger.
- Undgå forvirrende fagter.

Øjenkontakt

- Øjenkontakt er vigtig. Bliver man nervøs af at se folk i øjnene, så kig på deres pander.
- Kig rundt i hele lokalet, ikke kun på en person. Alle skal mærke, at man taler til dem.
- Hav et fast blik, der ikke er bange for at fastholde. Ikke et flakkende, undvigende eller undskyldende blik.
- Kig ikke ned i gulvet eller op i loftet.

Mimik

- Hav en levende mimik hvor man bruger *hele ansigtet* til at fortælle med. Undgå et tomt bedemandsfjæs.
- Smil til folk og vis at man vil dem noget godt.
- Man skal udstråle, at man er positiv og venlig.
- Man skal vise, at man er sikker i sin sag.

Forbered kropssproget

Eleverne finder et læserbrev i en avis og fremfører læserbrevet som en tale. Først redigerer de teksten, så den bliver mundtlig og tilføjer eventuelt ekstra argumenter og eksempler, så teksten passer til dem.

Dernæst forbereder de i grupper, hvordan de skal fremføre talen. Hver elev stiller sig på skift op foran de andre i gruppen og holder talen. De kan eventuelt forestille sig en større flok mennesker, der sidder foran dem. Hvordan skal de stå, når de holder talen? Hvilke folder skal de lægge ansigtet i? Hvad skal de gøre af deres arme? Kigger de rundt på alle? Gruppen kommenterer

kropssproget og giver forslag til forbedringer. Virker det som en naturlig og levende tale, der finder sted lige nu – eller virker det som oplæsning? Når alle i gruppen har styr på deres oplæsning, fremfører de talen for en anden gruppe – eller, hvis der er tid, for hele klassen.

Trin 6. Argumenterende gruppeoplæg

På dette trin skal eleverne i grupper udforme en selvstændig argumentation, hvor de forsøger at overbevise de andre i klassen om et synspunkt. Målet er, at eleverne får indblik i, hvordan man opbygger en argumentation, og at de får mulighed for at vurdere, om andres argumentation er god eller dårlig.

Klassen deles op i grupper med fire elever i hver. Grupperne får til opgave at argumentere for eller imod følgende emne: Legalisering af hash. Det betyder ingenting, om de i forvejen er for eller imod legalisering af hash. Man skal kunne opbygge en tilfredsstillende argumentation for alle synspunkter, uanset hvad man på forhånd mener. Hver gruppe får 30 minutter til at forberede oplægget og fem minutter til at holde oplægget. Når to grupper har holdt deres oplæg, en for- og imod-gruppe, bruger klassen ti minutter til at diskutere, hvad grupperne gjorde godt, og hvad der kunne være bedre.

Du kan læse om argumentation i Mette Bengtssons artikel. Sørg for at eleverne bruger alle elementer i Toulmins argumentationsmodel og få dem til at bruge denne opbygning i oplægget:

- Begyndelsen skal være *relevant* for modtageren. Stil et spørgsmål eller beskriv en sigende situation. ("Nogen synes måske hashrygning er hyggeligt, men vidste I, at det også blokerer jeres hjerneprocesser i en hel måned?")
- Redegørelse. Derefter fortæller eleverne i *neutrale og faktuelle* vendinger om sagen, og forklarer, hvorfor det er et problem. ("Tre ud af ti unge har prøvet at ryge hash. En af dem gør det jævnligt. Det vil sige, at der her

i klassen er to, der ryger hash mindst en gang om ugen.”)

- Argumentation. Først nu begynder man at argumentere. Det vil sige, at man giver *grunde* til, hvorfor man skal mene det, man gør, og løse problemet, som man foreslår. (“Men hvorfor er det et problem? Jo, det er det, fordi ...”)
- Indvendinger. Derefter tager man stilling til de vigtigste indvendinger, tilhørerne har og tilbageviser dem. (“Nogen vil måske sige, at det ikke skader at prøve hash en enkelt gang. Og det er sikkert rigtigt, men hash kan skabe en følelse af tryghed, som man vil opsøge igen og igen, og det er svært på forhånd at sige, om man er en af dem, der bliver følelsesmæssig afhængig af hash.”)
- Slutning. Til sidst opsummerer man sin påstand og slår den fast, gerne i et billedrigt sprog som gør det let at huske påstanden. (“En hjerne er en motorvej med 100 milliarder spor og lige så mange afkørsler. Hver gang man ryger en pipe hash, forsvinder der spor og afkørsler. Til sidst kører man på en vej med ét spor og ingen afkørsler.”)

Trin 7. Individuelle taler der argumenterer for et synspunkt

Eleverne har nu opnået en vis sikkerhed i at stå foran de andre og tale. De har fået styr på stemmeføringen og kropssproget, og de ved, hvordan man argumenterer for en holdning. Nu er tiden inde til, at eleverne skal lave individuelle taler, hvor de argumenterer for et synspunkt. Talen skal vare tre minutter.

Eleverne forbereder hjemme en tale, der varer tre minutter. De skriver manuskript til talen og memorerer talen hjemmefra, så de er klar til at holde talen i skoletimerne. Nogle elever kan have en tilbøjelighed til at blokere, når de skal lave en selvstændig argumentation. Derfor kan det være en god ide at lave en række skriveøvelser i timerne, hvor eleverne skubbes i gang med talen. Her er tre øvelser, der hurtigt genererer ideer og gi-

ver eleverne byggeklodser til deres taler. Første øvelse er en brainstorm, hvor eleverne hver for sig skriver uafbrudt om eksempler på emner, der er ”for dårlige”, om emner der gør dem sure. Det kan være alt mellem himmel og jord. Bagefter læser et par af eleverne højt, og de andre fortæller, hvad de gerne ville høre mere om. Øvelsen kan eventuelt laves på tavlen i fællesskab. Når klassen har hørt en række eksempler, sætter hver elev en ring om det emne, som gør dem nysgerrig, og som de gerne vil skrive videre om.

Næste øvelse er en hurtigskrivningsøvelse, hvor eleverne skriver uafbrudt i fem minutter om det emne, de har valgt. Igen læser et par elever op af det, de har skrevet, og de andre fortæller hvad de synes lyder spændende.

Tredje øvelse er fire korte hurtigskrivningsøvelser, hvor eleverne bruger tre minutter på at besvare hvert af følgende spørgsmål: 1. Hvad vil jeg sige med min tale? 2. Hvorfor er det vigtigt for andre at vide noget om det? 3. Hvad er det, jeg vil overbevise andre om? 4. Hvilke eksempler kender jeg på det?

Når eleverne har lavet disse øvelser, har de byggeklodser til grundelementerne i en tale. De klodser bruger de til at forberede en individuel tale.

Model til kritik af taler

Når eleverne skal give kritik på hinandens taler, kan de gå frem efter denne model:

Situationen

- Bliver emnet gjort relevant for tilhørerne?
- Passer eksempler og argumenter til modtageren?
- Er der omstændigheder ved situationen, som taleren bør tage højde for?
- Hvad er målet med talen? Opfyldes dette mål?

Indholdet

- Hvad er talens fokus og vigtigste argument?

- Er budskabet klokkeklart? Eller kan det eventuelt stå klarere – hvordan?
- Sidder man med indvendinger mod budskabet, som taleren ikke tager højde for?
- Er talen tør? (bliver der kun talt til hjernen?) Er den for følelsesfuld? (tales der kun til hjertet?) Eller er der en god balance mellem hjernen og hjertet?

Dispositionen

- Er begyndelsen fængende? Og får slutningen slået budskabet fast på en måde, så det er let at huske?
- Er talen disponeret hensigtsmæssigt med hensyn til rækkefølge og vægtning?
- Er der for lidt konkret stof og for meget abstrakt stof? Eller en passende fordeling?
- Er der en god sammenbinding i talen, så det er let at følge med?

Sproget

- Passer sproget til situationen, emnet, modtageren - og taleren?
- Er sproget klart, levende og overbevisende?
- Fanger sproget vores opmærksomhed med fx metaforer, sproglomstrer og bogstavrim?

Fremførelsen

- Bliver talen fremført klart og overbevisende - når afsender ud over talerstolen?
- Er der god kontakt til publikum?
- Er stemmeføring og åndedræt god?
- Formår taleren at frigøre sig fra manus og tale frit og naturligt til tilhørerne?

Litteratur:

- Albeck, Ulla, *Dansk stilistik*, Gyldendal, København 2006.
- Aristoteles, *Retorik*, Museum Tusulanums Forlag, København 1991.
- Frederiksen, Søren Marquardt, *Skal du sige noget?*, Dansk lærerforeningens Forlag 2008.
- Frederiksen, Søren Marquardt, *Talen er vejen til indflydelse*, Samfundslitteratur 2009.
- Frederiksen, Søren Marquardt, *Hvad vil du sige?* Alinea 2009
- Harvey, Christine, *Tag ordet og bliv hørt*, Lademann, 1997
- Johannesson, Kurt, *Praktisk retorik*, Retorik Forlaget, København 2006.
- Jørgensen, Charlotte og Onsberg, Merete, *Praktisk argumentation*, Teknisk Forlag, København 1999.
- Jørgensen, Kathrine Ravn, *Retorik*, Samfundslitteratur, København 2001.
- Kock, Christian (m.fl.), *Skrivehåndbogen*, Gyldendal, København 1997.
- Rask, Kirsten, *Stilistik*, Hans Reitzels Forlag, København 1995.